

■
İSMAİL KARA
HANYA/GİRİT MEVLEVİHANESİ, ŞEYH AİLESİ-
MÜŞTEMİLÂTI-VAKFİYESİ-MÜBADELESİ

Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, 184s.

Yüksek Lisans Öğrencisi

MEVLÛT SAMİ ERGÛL

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

orcid.org/0000-0001-9706-151X

m.samiergul@gmail.com

“Artık Hanya Mevlevîhanesi bana emanetti; fahri olarak ‘türbedarlığı’na tayin edilmiş gibiydim.”(s.6)

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, On İki Ada henüz Rumlara teslim edilmemişken kurulan Hanya Mevlevîhanesi, Girit’in Hanya şehrinin Suda-Zirtop-Tuzla mevkiinde yer almaktadır. Mevlevîhane, tarihatın yayılışı ve bölgedeki siyasi sorunları göğüslemesi açısından önem arz etmektedir. Kurucu Şeyh Kara Abdal Süleyman Şemsi Dede’dır. Kurucu şeyhin torununun kızı Kevser Hanım, aynı zamanda şair olan büyük dedesinin *Divançe’si*, kısa hal tercümesi ve bazı fotoğraflarını bir zarf içinde Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi’ne göndermiştir. İsmail Kara’nın Girit Mevlevîhanesi ile ilk tanışması bu vesileyledir.

Uzun bir aradan sonra Türk tasavvuf tarihi araştırmacısı Thierry Zarcone, Kara’ya Mevlevîhaneler hakkında ortak bir araştırma yapıp yapamayacaklarını sorar. Bu vesile ile müellifin hatırına gelen Şemsi Dede ve Hanya Mevlevîhanesi, onu araştırmaya teşvik eder. Yazar, eserin içeriğini Mevlevîhane’nin son şeyhinin aile fertleriyle bizzat görüşerek elde ettiği belge ve dokümanların yanı sıra, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv’inden Mevlevîhane’nin mufassal vakfiyesine de erişerek genişletmiştir. Bir başka Türk tasavvuf tarihi araştırmacısı Nathalie Clayer vesilesiyle günümüzde halen yetimhane-çocuk yuvası olarak kullanılan Mevlevîhane’nin yeni fotoğraflarına ulaşmıştır. Bu belge ve dokümanları yine son şeyhin ailesiyle tahlil ve tashih ederek çalışmasını sürdürmüştür. Tarihe direnen bu yapının gün yüzüne çıkarılmasında etkili rol oynayan çok sayıda fotoğraf, mektup, yapıyla ilgili çizim ve resmi yazışmalara eserde yer verilmesi, bunlara sıkça atıflarda bulunulması eseri zenginleştirmiştir. Yazar Girit Mevlevîhanesi ile ilgili ilk çalışmasını Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü’nün düzenlediği II. Milletlerarası Osmanlı Devleti’nde Mevlevîhaneler Kongresi’ne “Hanya Mevlevîhanesi ve Vakfiyesi” başlığıyla tebliğ olarak sunmuştur.

Yakın tarihimizin Mevlevîhaneye dair bilinmeyen yönlerine ışık tutan, yaşanan olayları zihnimize canlandırmamıza vesile olan kitap, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, bahse konu yapının faaliyet gösterdiği dönemlerde genel hatlarıyla Girit Adası’nın ve adada bulunan diğer tarikatların durumu ele alınmıştır. Osmanlı Devleti’nin siyasi gücü ile ters orantılı olarak bölgedeki İslami yapı-

ların istatistiksel bilgisi verilmiştir. Devletin siyasî gücü zayıflarken dönemin, esaret ve Müslim–gayrimüslim çatışmaları gibi belli başlı sorunlarının çözümünde hal çaresi olması bakımından artış gösteren İslami yapıların sayısından bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti’nin, bölgedeki siyasî nüfuzunu arttırmak, Müslümanların haklarını korumak ve irtidat hareketlerini mümkün mertebe önlemek amacıyla yaptığı çalışmalar da giriş bölümünde yer almaktadır. (s.13–24)

Birinci bölümde kurucu şeyh Süleyman Şemsî Dede ile üç oğlunun hayatı, onların siyah beyaz fotoğrafları eşliğinde anlatılmaktadır. “Şeyh Süleyman Şemsî Dede Efendi” alt başlığında Şemsî Dede’nin doğumu, gençlik yılları, eğitim hayatı, Mevlevîlik yolundaki adımları, Hanya Mevlevîhanesi’ni kurma aşamalarının ardından vefatı, kronolojik şekilde okuyucuya sunulmuştur. Aynı zamanda şair olan Şemsî Dede’nin eserlerine ve yazdığı gazelin bir bölümüne yer verilmiştir.

Şemsî Dede’nin oğullarının hayatı, eğitimi, yetki ve görevleri “Mehmet Şemsettin Dede Efendi”, “Hasan Hüsnü Efendi” ve “Hüseyin Ârif Efendi” alt başlıklarında incelenmiştir. İlk oğul Mehmet Şemsettin Dede Efendiye kardeşlerine nazaran daha geniş yer verilmiştir. Kendisi babasından sonra Hanya Mevlevîhanesi’nin şeyhliğini yapmıştır. Kendisi, üst düzey bağlantıları sayesinde zulme ve hakarete uğrayan Türk esirlerin de kurtarıcısıdır. Şeyh Şemsî Dedenin ve eserin hazırlanmasında yardımcı olan aile fertlerinin isimlerinin yer aldığı soy ağacı, aile hakkında önemli bilgiler vermekte, (s.45) Şeyh’in eserde tanıtılmayan iki tane de kızının bulunduğu anlaşılmaktadır (s.25–46).

Arşiv belgeleri ve vakfiyeden elde edilen bilgiler ışığında sistematik bir tasnifle yazılan İkinci Bölüm, Mevlevîhane’nin inşa ve kuruluş dönemini içermektedir. Buna ek olarak Mevlevîhane’nin haziresi ve hazire içerisinde bulunan yapılar hakkında da bilgiler yer almaktadır. Hanya Mevlevîhanesi Vaziyet Planı, Mevlevîhane hakkındaki teknik malumâtın anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır(s.53,55). Metin içerisinde, anlatılan her bir yapının hangi resimde yer aldığı belirtilmektedir. İkinci Bölümde Mevlevîhanenin medrese işlevine de değinilmekte, Mevlevîhanenin kütüphanesindeki eserler vakfiyeden elde edilen bilgiler ışında okuyucuya sunulmaktadır (s.47–66).

“*Mevlevîhane’nin Sonu Yahut Sırlanması*” başlıklı Üçüncü Bölüm, Lo-

zan Antlaşması gereği Hanya'dan taşınması gereken Mevlevîhane'nin hazırlık ve göç sürecini ele almaktadır. Kurulma aşamasında bu kötü son düşünülmüş olacak ki göç anında neler yapılması gerektiğinin şartları vakfiyede yer almış ve eserde ilgili kısım Latinize edilmiş bir şekilde verilmiştir. Mevlevîhane'nin gayrimenkul varlıklarının kıymeti hesaplanıp göç edilen yerde aynı kıymette bir gayrimenkul temin edilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu esnada birçok sıkıntıyla karşılaşmıştır. Şeyh Süleyman Şemsî Dede'nin kemikleri de çıkarılıp tahnit edildikten sonra naaşı da taşınacaklar arasında yerini almıştır. Taşınmadan kısa süre önce ikinci Şeyh Şemsettin de hayata gözlerini yummuş ve babası ile beraber naaşları İzmir Balçova Mezarlığı'na nakledilmiştir.

İzmir'de tekrardan uyandırılmak istenen Mevlevîhane, tekkelerin kapatılmasıyla bu şansı elde edememiştir. İzmir'e Mevlevîhane kurulması için çaba sarf eden ve türlü sıkıntılar çeken, kurucu şeyhin ikinci oğlu Hasan Hüsnü Dede, yaşadığı hadiselerin verdiği üzüntüye yenik düşerek hayatını kaybetmiştir. Buna binaen Mevlevîhane'den getirilen eşyalar şeyh ailesinin izniyle, uygun görülenlere hediye edilmiştir(s.67-82).

Dördüncü ve son bölümde ekler ve belgelere yer verilmiştir. Osmanlıca metinlerin tıpkıbasımları ve latinize edilmiş halleri bulunmaktadır. Eserin hazırlanmasında büyük öneme sahip bu belgelerde Mevlevîhane'nin kuruluşuna, Şeyhlerin Balkan Savaşı sonrası faaliyetlerine ve idarî-dinî görevlerini içeren belgelere rastlanmaktadır.

Eserin sonunda yer alan hazine-i evrak, konuyla alakalı metinlerin tıpkıbasımını barındırmaktadır. Eser Osmanlı Devletinin son zamanlarındaki iç ve dış siyasetine dair araştırma yapmak isteyenler için bir başvuru niteliğindedir. Kaynakların ve tıpkıbasımların Osmanlıca olması o dönemin dili hâkimdir. Eserin daha iyi anlaşılması ve sadece akademik çevrenin değil, ilgi duyan herkesin anlayabilmesi açısından son kısma sözlük konulması faydalı olacaktır. On iki Ada henüz bizimken oralarda bunun gibi birçok tekke olduğunu hatırlatan eser, Hanya Mevlevîhanesi'nin tarih sahnesinde yerini almasında önemli katkı sağlamıştır. Bu çalışmayı hazırlarken sadece arşiv ve belgelerle yetinmeyip şeyh ailesiyle görüşen İsmail Kara'ya, müelliften yardımlarını esirgemeyip emek verenlere ve eseri okuyucuyla buluşturan Dergâh Yayınları'na teşekkür ederiz.